

ROLF STENBERG

Felttog i Sør-Norge.

Skal vi da igjen skrive om krigen - den som sluttet for snart 75 år siden? Enkelte yngre i vårt langstrakte land vil nok svare at det har vært nok om denne krigen. Det skjedde jo for så lenge siden?

Bilder av våre helter i aksjon under krigshandlingene, eksisterer naturlig nok ikke, men på dette troppsbildet fra 1938 står Erik Stenberg som rekrutt, helt til høyre i bakre ledd. (Foto i privat eie)

Verden forandrer seg, og menneskeheten blir smartere, vil mange hevde. Vi kommer ikke til å sette i gang en verdenskrig igjen, tenker mange. Joda; vi finner opp nye fantastiske, tekniske innretninger i et raskere tempo enn noen gang før i menneskehetens historie. På få år er eksempelvis kommunikasjonen mellom mennesker blitt trådløs og betydelig raskere. Dette påvirker oss selv-sagt, men hjernen vår har ikke forandret seg på noen tusen år. Den tekniske utviklingen fordrer at vi skal behandle stadig mer og mer informasjon. En fenomen dukker opp på mange digitale møtesteder; grensene for hva som kan publisere, strekkes - og nærmest viskes ut. Det er lettere nå enn

noen gang å påvirke menneskets hjerne og handlinger. Min påstand er derfor at idag er det viktigere enn noen gang å lære av historien.

Aldri mer

Etter første verdenskrig, "den store krigen", som man sa på den tiden, var slagordet: "aldri mer"! Det tok bare vel en generasjon innen det smalt igjen.

Denne historien handler om noen karer fra det vesle stedet Sand. Der det var noen få hus og gårder våren 1940. Og de som ikke levde av å drive gårdsbruk, arbeidet på Berger og Fossekleven fabrikker.

De som jeg vet reiste ut og deltok i felttoget, var: Harald Gudmundsen, Thorleif Zachariassen, Einar Moen, Knut Haugland, og Erik Stenberg. De to sistnevnte var sammen under felttoget, og følgerlig handler denne historien mest om deres opplevelser en kald vår i 1940.

Det utenkelige

Natt til 9. april 1940 blir Norge angrepet av verdens mest moderne armé, og 2. verdenskrig hadde forflyttet seg til fredelige Norge. Var lille Norge istand til å kunne forsvare seg? Vårt forsvar hadde lenge lidd under nedskjæringer, og forsvarsevnen kunne man si var heller dårlig. Her i sør var det ikke mye som klarte å stagge den tyske invasjonen, bortsett fra enkelte steder, som for eksempel Oscarsborg festning. Noen gjorde imidlertid et reelt forsøk.

Tidlig morgen 9. april 1940 ble Oberst Mork vekket av en telefon fra sjefen for 2. divisjon; generalmajor J. H. Hvinden-Haug, med beskjed om at Norge var under angrep. Mork bodde Hønefoss og var sjef for Vestoppland Infanteriregiment, altså: IR 6.

Fra Knut og Eriks rapport

Den 9. april 1940 brøt det ut krig mellom Tyskland og Norge. Det ble utstedt mobiliseringsordre, som gikk ut på å søke nærmeste eksersisplass, eller depot. Vi reiste fra Sand 10. april kl 02.30, med Halvorsens lastebil. Utpå ettermiddagen var vi fremme ved Helgelandsmoen. Her var befalet i stuss på hva man skulle foreta seg. Blant annet var depotet flyttet til Brandbu, og først etter en hel dag ble vi beordret dit. Samme dag bombet tyskerne Helgelandsmoen uten nevneverdig skade.

Fra Brandbu ble vi sendt til Vikersund og Geithus for å møte tyskerne. Der kom vi i kontakt med Person, ved Katfos fabrikker. Denne mannen vil vi fremheve for den holdning han viste oss. Han stilte sitt hus til disposisjon og ga oss mat og den hjelp han kunne yte. Vi tok stilling i Persons hage for å beskytte veien gjennom Geithus til Vikersund. Person med sine folk sørget for å sabotere broen, som gikk over fra fabrikken og over elven. Da dette var gjort fikk vi melding om at tyskerne var i anmasj. Antageligvis hadde de blitt informert av lokale nazister, for de tok aldri den veien.

Tyskerne hadde nå kommet i en vanskelig stilling, på grunn av broen som var ødelagt. De befant seg på en smal vei med bilene sine, hvor de ikke fikk snudd. De befant seg imidlertid i en god posisjon for ildgivning fra oss. De benyttet veien på andre siden for å kjøre over Vikersundbroen, som også hadde blitt ødelagt – og her kom det til skuddveksling. Tyskerne klarte til slutt å komme seg over isen, som mot vår beregning var kjørbare. Følgelig ble vi dratt tilbake og satt i stillinger forskjellige steder, uten trefninger av noen alvorlig art. Alvorlige trefninger inntraff ikke før Haugsbygd, og her måtte tyskerne trekke seg tilbake flere ganger. Vi var her mere jevnbyrdige. Det hadde satt inn med sludd og tykt snøvær, slik at de ikke fikk benyttet fly.

Vi holdt stillingen helt til de kom med tanks, og måtte da trekke oss tilbake. Tilbaketrekningen gikk over Moen, Brandbu, Eina, Vardal og Vestre-Gausdal. På de strekningene hadde vi gjentatte trefninger med tyskerne. Ved Vardal ble bilene konfiskert av våre egne. De skulle brukes til å transportere engelskmenn fra Åndalsnes til Biri. Vi måtte da gå til fots fra Vardal over Snertingdal, der vi traff vår gode sjåfør Hafnor, som jeg vil gi en omtale. Han var ikke bare en god sjåfør, men også kokk – og om det knep, også doktor. I det hele tatt sørget han for at bilen hans var et hjem og en trivelig plass for oss.

Tyskerne hadde kommet før oss, via den andre sida av Mjøsa og opp til Tretten. Vi var nå innestengt i Vestre-Gausdal. En natt prøvde vi å komme oss ut av Gausdal og etter dem, og det lyktes. Da vi var kommet nesten opp til Tretten, møtte vi her tanks og motoriserte avdelinger. Følgelig ble vi splittet. Nå måtte vi komme oss frem så godt vi kunne over fjellet til

Vestre-Gausdal igjen, der vårt hovedkvarter befant seg.

Da vi kom fram dit, var det våpenstillstand med tyskerne og vistnok forhandlinger som pågikk. Den påfølgende dagen ble vi overgitt, avvæpnet og sendt til Jørstadmoen som fanger. Siden ble vi transportert til Lillehammer, hvorfra vi ble sendt hjem midt i mai måned.

Nasjonalbiblioteket

Her slutter Knut og Erik sin fortelling om deres opplevelser under felttoget. "Rapporten" er som dere ser, meget kortfattet. De hadde tydeligvis heller ikke opplysningene om hvor transporten de måtte overlate bilene til endte, da dette ble skrevet. De kan heller ikke ha visst hvem som forhandlet under overgivelsen, eller hva den gikk ut på. Dette vet vi litt mere om, etter å ha studert informasjon om IR 6, i Nasjonalbiblioteket.

Via denne rike informasjonsbasen kan vi følge Knut og Erik og deres

kameraters felttog fra oppmøtet på Hønefoss, til overgivelsen ved Segalstad bru i Vestre-Gausdal. Vi finner rapporter som spenner fra sjefen selv; General Otto Ruge - og helt ned til befalende offiserer i strid, samt andre som deltok i trefninger og kamper, og som sannsynligvis var sammen med guttene fra Sand.

Kampene kan jo ikke sammenlignes med de store slagene

Fra selve felttoget eksisterer naturlig nok ingen bilder, men her ser vi Knut Haugland under førstegangstjenesten 1936. (Foto i privat eie)

som foregikk i Europa, men for de som deltok, var det ille nok. Husk; dette var ikke topprente elitesoldater - men vanlige, normale fredelige mennesker. Noen hadde kanskje gjennomgått førstegangstjeneste, slik som Erik i 1938. De norske troppene hadde gammelt utstyr og våpen. Erik fortalte en gang om en gammel feltkanon fra før første verdenskrig, som de drasset på i flere mil. Da de endelig skulle sette den i stilling, manglet siktemidlene(!).

Troppene ble som oftest satt til oppholdende kamper, hvilket vil si; der naturlige stillinger kunne brukes. Eksempelvis kunne de velte tømmer over veien, posisjonere seg i skarpe svinger etc. Problemet dukket opp da de norske troppene møtte pansrede kjøretøyer, stridsvogner og flystøtte - kun utstyrt med håndvåpen.

Av rapportene kan jeg lese meg til om trefninger ved Klekken kirke, i Haugsbygda (Haug kirke), Brandbu og Horn. Horn ligger der østre del av Randsfjorden utgjør en halvøy. Deretter trakk de seg over fra Fluberg mot Gjøvik. Det var også trefninger ved Biri. På tilbaketrekningen fra Rands-fjorden fikk avdelingen en ny sjef; oberst Dahl. Han kom til å bety mye, for de som senere måtte overgi seg. Ved Biri fikk de norske troppene "forsterkninger" av en såkalt halv bataljon briter. Det var disse som hadde blitt transportert med bilene avdelingen hadde avsett tidligere i felttoget. Denne forsterkningen av britiske styrker kommer til å bety en del, da de norske troppene senere må overgi seg. Nordmennene var jo hele tiden på retrett. Kommunikasjonen med øverste militære ledelse var tilfeldig. Ordre kunne komme per telefon, såfremt telefonen på tilfeldig forbipasserende gård virket. Følgelig måtte operative befal ofte ta egne avgjørelser der og da. Til slutt havnet avdelingen ved Segalstad bru, Vestre-Gausdal. Her var det igjen nye trefninger. Som det står i rapporten til Knut og Erik, ble de her omringet av tyske tropper som hadde kommet seg raskere frem, øst for Mjøsa. De norske prøvde å angripe nordover, men ble splittet og presset bakover. Det viste seg at de britiske troppene som skulle ha støttet dem, hadde trukket seg for langt nord. Britene hadde kjørt, sansynligvis med de norske bilene, helt opp til Tretten. Ergo var løpet kjørt og overgivelsen ble et faktum.

Oberst Dahl var den som tok avgjørelsen om overgivelse. Det lyktes ham

å få istand forhandlinger med selveste Generaloberst Von Falckenhorst, som representerte tyskernes øverste leder - og var hovedarkitekten bak invasjonen av Norge. Følgende avtale kom i stand:

De norske troppene i Gausdal nedlegger våpnene på sted som fastsettes av den tyske troppefører.

De avvæpnede norske tropper marsjerer under sine offiserer med tysk ledsagelse til Lillehammer.

Da blir de forlagt etter anvisning av den tyske troppefører. Frigivelse av offiserer og soldater til hjemstedene blir ordnet, så snart kamp-situasjonen i vedkommende områder tillater det.

Vær og en måtte da undertegne en på tysk "Bescheinung". En attest eller bevitnelse på at de hadde vært regulære norske soldater. Dessuten; etter løslatelsen måtte de ikke motarbeide tyskerne.

Dessverre har vi ikke den fulle oversikten over alle som var med i felttoget fra Sand. Enkelte kan nok ha kommet seg hjem senere, eller på annen måte. I Norge hadde vi som nevnt ikke de store slagene, men i en rapport fra Kaptein Mathson, før overgivelsen ved Segalstad bru, rapporterte han: "45% av min styrke har gått tapt som falne, sårede, savnede, eller syke". Igjen; for den enkelte det gjaldt, var krigen like ille.

Etterord

Som sønn av Erik, er jeg naturligvis stolt av min far som sto opp, da det gjaldt som mest. Jeg har derfor lyst til å avslutte artikkelen med hva han har gjort for det norske forsvar, etter dette felttoget i 1940 - som tross alt varte bare en måneds tid. Under okkupasjonen deltok han i Milorg, område 1522, som jeger - sammen med mange andre fra Berger. Han var også blant de som arresterte nazister, etter at freden kom. For felttoget fikk han deltagermedalje og diplom undertegnet Kong Haakon den VII. For sin deltagelse i Milorg, fikk han diplom undertegnet Kronprins Olav. Rett

etter krigen tok han befalsutdannelse på Torpo og var med i Heimevernet helt til sin dødsdag 18.12. 1971, da av løytnants grad.

Som et par kuriositeter til slutt, kan jeg nevne at han hadde våpendepot for Heimevernet hjemme på vårt loft. Der lå det helt til de kom og hentet hans personlige utstyr etter hans død. Erik jobbet i veivesenet, og kunne følgelig holde øye med hvilke biler som var i trafikken. På vegne av det Norske Hemmelige Politiet rapporterte han enkelte biler som han hadde fått oppgitt registreringsnumrene på - med opplysninger om når- og hvor de passerte. Overvåking den gang var ikke så avansert som nå. Han fortalte meg om dette når "oppdraget" var over, på slutten av 1960-tallet. Jeg vet at han, lik meg, hadde vært stolt av at forsvaret stilte med 6 æresvakter ved hans bisettelse i Svelvik kirke.

KILDER:

Noe er fortalt til meg av min far Erik, som dessverre døde ganske ung. Det å prate om hendelser fra krigen, var det ingen av veteranene som var særlig glade i.

Nasjonalbiblioteket.

En håndskrevet erindringsrapport, datert: 04.01-1948. Rapporten er skrevet for hånd og undertegnet av: Knut Haugland, IR 6 årsklasse 1936 og Erik Stenberg, IR 6 årsklasse 1938. Rapporten fikk jeg tak i gjennom Knut Hauglands datter, Bjørg-Unni.

Rolf Stenberg født 1953, bor på Berger og er pensjonist. Stenberg er medlem av årbokkomitéen og Berger Historielag.